

BEGRIPPENKADER ONLINE ONDERWIJS

SURF

INHOUDSOPGAVE

In het begrippenkader geven we een definitie voor de volgende begrippen:

• ONLINE ONDERWIJS	4
• BLENDED LEARNING	5
• MASSIVE OPEN ONLINE COURSES (MOOC'S)	6
• OPEN ONDERWIJS	7
• OPEN CONTENT	8
• OPEN EDUCATIONAL RESOURCES	9
• OPEN COURSEWARE	10
• CREATIVE COMMONS	11
• REPOSITORIES	12
• LEERPLATFORM VOOR ONLINE ONDERWIJS	13
• WEBLECTURES	14
• FLIPPING THE CLASSROOM	15

Samenstelling en redactie

Het begrippenkader is opgesteld onder redactie van SURF en tot stand gekomen met input vanuit de special interest group Open Education en bijdragen van: Alexander Blanc, Lianne van Elk, Pierre Gorissen, Janina van Hees, Hester Jelgerhuis, Robert Schuwer en Kirsten Veelo.

SURF (2015). Begrippenkader online onderwijs. Gedownload op: <https://www.surf.nl/kennis-en-innovatie/kennisbank/2015/begrippenkader-online-onderwijs.html>

Het begrippenkader verschijnt onder de Creative Commons licentie Naamsvermelding 3.0 Nederland. <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/nl>

BEGRIPPENKADER ONLINE ONDERWIJS

Dit begrippenkader beschrijft een aantal kernbegrippen rondom online onderwijs, met bijzondere aandacht voor de dimensie 'open'. Per begrip geven we een eerst een beknopte definitie, passend bij de context van het Nederlandse hoger onderwijs maar vaak een afgeleide van een of meerdere internationaal gangbare definities. Vervolgens geven we een toelichting en verwijzen we naar bronnen voor meer informatie. Het doel is een gemeenschappelijk begrippenkader neer te zetten, en zo helderheid te bieden in het nu soms verwarrende jargon.

Aanleiding: wat is open en online onderwijs?

Aanleiding voor het opstellen van het begrippenkader is de vraag waar we het eigenlijk over hebben als we spreken over open en online onderwijs. Om die vraag te beantwoorden is een 'definitie-sessie' georganiseerd met een tiental experts. Uit deze sessie kwam naar voren dat het jargon nu soms verwarrend is en er daarom behoefte is aan een centraal begrippenkader.

Feedback en aanvulling vanuit het hoger onderwijs

Een conceptversie van het begrippenkader is tijdens de Open Education Week in maart 2015 online gezet voor feedback en aanvulling vanuit het hoger onderwijs. Deze input is verwerkt in deze eerste lijst van definities. In de loop van 2015 wordt deze lijst gecombineerd met begrippen uit aangrenzende thema's, zoals (digitaal) toetsen, learning analytics en de digitale leeromgeving.

Programma Open en online onderwijs

Sinds eind 2014 voert SURF met middelen van het ministerie van OCW het programma 'Open en Online Onderwijs' uit. Het programma combineert daarmee twee onderwerpen waar SURF al een aantal jaren in investeert. Enerzijds de mogelijkheden van online en blended learning voor het verbeteren van de kwaliteit, toegankelijkheid, doelmatigheid van het onderwijs en het studiesucces. Anderzijds de overtuiging dat 'openheid' het onderwijs kan verrijken, door onderwijs(materiaal) vrij toegankelijk, gratis en/of met een open licentie aan te bieden.

ONLINE ONDERWIJS

definitie

Online onderwijs is onderwijs waarbij de leermaterialen, tools en diensten volledig of voor ten minste 80% via het internet beschikbaar worden gesteld.

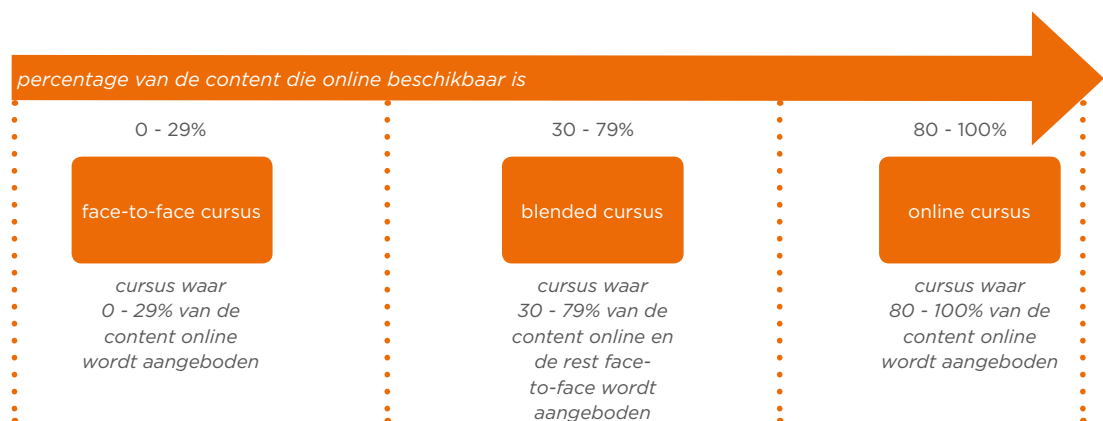
toelichting

Deze definitie is een afgeleide van de veelgebruikte definitie van Allen & Seaman (2014) waarin zij spreken van een online cursus als minimaal 80% van de content online beschikbaar is. Bij cursussen waar 0 tot 29% van de content online beschikbaar is spreken ze van een face-to-face cursus. Wanneer 30 tot 80% van de content online beschikbaar is, gaat het om een blended cursus. Onderdelen downloaden die je vervolgens offline kunt bekijken valt ook onder het begrip 'online'.

Bij online onderwijs gaat het niet alleen om de leermaterialen (zoals webcolleges of e-books), maar ook om tools (zoals educatieve apps of sociale media) en diensten met een menselijke inbreng (zoals peer assessments of het modereren van een forumdiscussie).

Online onderwijs kan zowel formeel of non-formeel zijn. Formeel onderwijs is onderwijs dat in een wettelijk kader wordt aangeboden (zoals de Wet Hoger en Wetenschappelijk onderwijs). Het gaat dan om onderwijs dat wordt verzorgd door een geaccrediteerde opleiding, waarvoor studenten zich moeten inschrijven, waarvoor zij betalen en waarvoor zij ECTS en/of een erkend diploma ontvangen. Non-formeel onderwijs is onderwijs dat wordt aangeboden binnen bijvoorbeeld bedrijfsopleidingen of door brancheverenigingen.

E-learning is de verzamelnaam voor het vormgeven van leersituaties met behulp van ICT.

meer informatie

- Allen, I.A. & Seaman, J. (2014). Grade Change. Tracking Online Education in the United States.
- Online learning Consortium
- Menukaart online onderwijs: volgt

BLENDED LEARNING

definitie

Blended learning is een mengvorm van face-to-face en online onderwijs, waarbij 30% tot 80% van de leermaterialen, tools en diensten online beschikbaar zijn. Het doel is onderwijs te ontwikkelen waarbij gebruik wordt gemaakt van ICT om effectief, efficiënt en flexibel leren mogelijk te maken.

toelichting

Deze definitie is een afgeleide van de veelgebruikte definitie van Allen & Seaman (2014) waarin zij spreken van een blended cursus als 30 tot 80% van de content online beschikbaar is.

Een online cursus wordt blended als er face-to-face activiteiten zijn. En face-to-face onderwijs wordt blended als online activiteiten een face-to-face activiteit vervangen.

Oliver en Trigwell stellen dat het begrip 'blended learning' in veel gevallen wordt gedefinieerd als een 'mix' van leren met en zonder ICT, waarbij een nadere afbakening en invulling niet wordt gegeven. In de praktijk wordt blended learning al veel toegepast in het onderwijs, zonder dat men zich daar bewust van is. In dit [interview](#) stelt hoogleraar Paul Kirschner dat al het onderwijs in feite 'blended' is omdat het er altijd om gaat een goede mix te realiseren van ingrediënten, technieken en tools.

meer informatie

- [Inleidende video van Common Craft over blended learning](#)
- [Modellen en definities van blended learning van het Christensen Institute](#).
Zie ook de [video's met korte uitleg bij de modellen](#).
- [Video The basics of blended learning](#)

MASSIVE OPEN ONLINE COURSES (MOOC'S)

definitie

Een massive open online course (MOOC) is een online cursus voor een ongelimiteerd aantal deelnemers. Een MOOC is vrij toegankelijk en gratis (tenzij je een geverifieerd certificaat wilt). Bij MOOC's krijgen studenten niet alleen toegang tot de leermaterialen, maar is er sprake van een complete cursuservaring. Studenten ontvangen geen formele ECTS.

toelichting

Een MOOC onderscheidt zich van open educational resources en open courseware doordat er sprake is van diensten zoals gefaciliteerde interactie tussen deelnemers, (al dan niet geautomatiseerde) feedback en online toetsing. Oftewel, er is sprake van een complete cursuservaring. Bovendien krijgen studenten een, al dan niet geverifieerd, certificaat als zij de MOOC succesvol afronden, hoewel daar geen formele ECTS tegenover staan. MOOC's zijn 'open' in termen van gratis en vrij toegankelijk, maar vaak worden er geen open licenties voor het leer materiaal gebruikt.

Een small private online course (SPOC) is een online cursus voor een selecte groep studenten; de toegang is niet vrij voor iedereen en niet gratis.

meer informatie

- [Artikel over MOOC's op SURFspace](#)
- [Blog Wilfred Rubens \(2015\). MOOCs zijn onvergelijkbaar met gewone online cursussen.](#)
- [Artikel 'What is a MOOC?' van Educause](#)

OPEN ONDERWIJS

definitie

Bij open onderwijs onderscheiden we drie dimensies van openheid:

1. gratis beschikbaar
2. vrij toegankelijk (geen ingangseisen, niet achter een gesloten poort etc.)
3. open voor bewerkingen (doordat leermateriaal wordt gepubliceerd met een open licentie)

toelichting

Deze definitie is een afgeleide van de definitie van Fred Mulder en Ben Janssen (2014), die twee opvattingen over open onderwijs onderscheiden:

1. **'digitale' openheid**, waarbij er sprake is van:
 - gratis toegang tot leermaterialen
 - leermaterialen zijn gepubliceerd met een open licentie
2. **'klassieke' openheid**, waarbij het onderwijs:
 - open toegankelijk is (er worden geen ingangseisen gesteld)
 - open in tempo is (er is geen sprake van een afgebakende of gelimiteerde cursusperiode)
 - open in plaats is (er is geen verplichting ergens fysiek aanwezig te zijn)
 - open in tijd is (er is geen vaste begin- en einddatum, er zijn geen cohorten)
 - open in programma (er is geen vaste leerroute in het curriculum)

Met het 5-componentenmodel (Mulder & Janssen, 2013) kan elke onderwijsinstelling zelf zijn mate van openheid bepalen.

meer informatie

- Mulder, F. & Janssen, B. (2014). Naar OER-onderwijs voor iedereen. Thema 1 (14), 6-14.
- Mulder, F. & Janssen, B. (2013). Open (het) onderwijs. In: Trendrapport Open Educational Resources 2013, p. 38-44.
- Blog Robert Schuwer (2014). Open en online onderwijs: is er meer dan MOOC en OER?

OPEN CONTENT

definitie

Open content staat voor creatief werk (zoals teksten, afbeeldingen, geluid of video) dat is gepubliceerd met een open licentie (zoals Creative Commons) die het kopiëren, bewerken en verspreiden ervan expliciet toestaat.

toelichting

David Wiley introduceerde de *5 Rs of Openness*. Daarmee kijk je vanuit een ander perspectief naar open content, namelijk naar activiteiten die uitdrukkelijk worden toegestaan:

1. Retain (behouden) - het recht om kopieën van de content te maken, bezitten en beheren (bijvoorbeeld downloaden, dupliceren of opslaan).
2. Reuse (of hergebruiken): het recht om de content op verschillende manieren te hergebruiken (bijvoorbeeld in een college, een video of een website).
3. Revise (herzien): het recht om de content aan te passen of te wijzigen (bijvoorbeeld vertalen).
4. Remix (arrangeren): het recht om de oorspronkelijke of herziene content samen te voegen met andere open content en zo iets nieuws te maken (bijvoorbeeld in een mashup).
5. Redistribute (herverdelen): het recht om kopieën van de originele content, de herzieningen of arrangementen te delen met anderen.

Open content en open educational resources zijn onderdeel van de familie van digitale openheid. Daaronder vallen ook open access (de vrije toegang tot wetenschappelijk materiaal, waarbij kopiëren wel is toegestaan maar aanpassen niet), open source (voor software) en open standaarden.

meer informatie

- [Blog Defining the 'Open' in Open Content \(David Wiley\)](#)
- [Digitale Openheid \(SURF\)](#)
- [Open Definition](#)

OPEN EDUCATIONAL RESOURCES

definitie

Open educational resources (OER) zijn gratis leermaterialen die vrij beschikbaar zijn voor (her)gebruik. Het kopiëren, bewerken en verspreiden van het materiaal is onder voorwaarden toegestaan door het gebruik van een open licentie (zoals Creative Commons).

toelichting

Open educational resources kunnen bestaan uit losse leermaterialen zoals weblectures of artikelen, maar ook uit samengestelde leermaterialen, zoals open courseware. Er zijn geen restricties aan de vorm van de leermaterialen. Open leermaterialen worden gedeeld via websites van onderwijsinstellingen, repositories of portals (zoals Connexions, Jorum, Open Education Europa, Open Education Consortium, OER Commons of Wikiwijs). Via <http://search.creativecommons.org> kun je audiovisueel materiaal met een open licentie zoeken.

meer informatie

- Artikel [Wat zijn open educational resources?](#) (SURFspace)
- Artikel [Open Educational Resources. Toegang tot hoger onderwijs voor iedereen](#) (SURF, 2011)
- Publicatie [A basic guide to Open Educational Resources](#) (UNESCO, 2011)

OPEN COURSEWARE

definitie

Bij open courseware gaat het om een complete gratis cursus met open leermaterialen, die vrij beschikbaar is voor (her)gebruik. Het kopiëren, bewerken en verspreiden van het materiaal is onder voorwaarden toegestaan door het gebruik van een open licentie (zoals Creative Commons). Bij open courseware staat het leermateriaal centraal; je krijgt als student dus geen begeleiding en er is geen mogelijkheid om er studiepunten voor te halen.

toelichting

Het Open Education Consortium gebruikt de volgende definitie: “An OpenCourseWare (OCW) is a free and open digital publication of high quality college and university-level educational materials. These materials are organized as courses, and often include course planning materials and evaluation tools as well as thematic content. OpenCourseWare are free and openly licensed, accessible to anyone, anytime via the internet.”

meer informatie

- [Zoekmachine van het Open Education Consortium om naar open courseware te zoeken](#)
- [Open courseware van de TU Delft](#)
- [Open courseware van MIT](#). MIT heeft het leermateriaal van ruim 2.200 cursussen online gezet.
- [Video Introduction to Open Courseware \(OCW Consortium Europe\)](#)

CREATIVE COMMONS

definitie

Creative Commons biedt auteurs, kunstenaars, wetenschappers, docenten en alle andere makers van auteursrechtelijk beschermde werken de vrijheid om op een flexibele manier met hun auteursrechten om te gaan. Met een keuze uit zes standaardlicenties bepaalt de maker in welke mate zijn werk verder verspreid en bewerkt mag worden, en onder welke voorwaarden.

toelichting

Deze definitie is een afgeleide van de definitie van Creative Commons Nederland.

Alle creatieve werken van mensen zijn automatisch beschermd door auteursrechten (copyright). Daarvoor hoef je niet het ©-symbool te gebruiken of formeel iets te regelen. In de Auteurswet is namelijk geregeld dat de zeggenschap over creatieve werken - en daar valt ook de meeste digitale content onder - berust bij de maker van het werk of degenen aan wie de maker zijn rechten heeft overgedragen.

Deze bescherming is goed voor mensen die volledige controle over hun werk willen behouden, maar wat als je jouw werk onder bepaalde voorwaarden met anderen wilt delen? In dat geval kun je een open licentie zoals een Creative Commons-licentie gebruiken. Met een Creative Commons licentie behoud je als maker al je rechten, maar geef je aan anderen toestemming om jouw werk te verspreiden, met anderen te delen of bij sommige licenties ook om het werk te bewerken.

Het aanbieden van een werk onder een Creative Commons-licentie betekent dus niet dat de maker zijn auteursrechten opgeeft, maar dat er op voorhand bepaalde gebruiksrechten verleend worden aan derden. Voor het gebruik van het werk onder de voorwaarden die in de licentie vermeld staan, hoeft dan geen expliciete toestemming gevraagd te worden.

meer informatie

- [Creative Commons Nederland](#) en [Creative Commons international](#)
- [Video over de Creative Commons licenties](#)
- [Open leermaterialen en auteursrechten](#) (SURFspace)

REPOSITORIES

definitie

Een repository is een digitale bewaarplaats waarin digitale bronnen kunnen worden opgeslagen in een via het internet toegankelijke vorm. Hogeronderwijsinstellingen kunnen hun collectie (open) leermaterialen en onderzoeksresultaten op die manier intern en/of extern ontsluiten. Een repository bevat daarnaast specifieke gegevens over de materialen (metadata), zodat ze vindbaar worden voor gebruikers, en voldoet aan internationale standaarden voor het vrij uitwisselen van data.

toelichting

Hogescholen, universiteiten en onderzoeksinstituten kunnen onderzoeks- of leermaterialen in een eigen repository plaatsen of gebruikmaken van een gedeelde repository. Een voorbeeld van een gedeelde repositorydienst voor hogescholen is Sharekit. In Sharekit kunnen publicaties, afstudeerscripties en leermaterialen worden opgeslagen. De materialen in Sharekit worden verzameld en gepresenteerd op de HBO Kennisbank, Wikiwijs en andere publicatiediensten.

Er zijn ook databases waarin niet de materialen maar alleen de metadata worden opgeslagen. Dat heet een *referatory*. Een bekend voorbeeld van een referatory is Edurep. Dat is een dienst van Kennisnet die gegevens over leer materiaal uit diverse collecties van verschillende aanbieders verzamelt en doorzoekbaar maakt.

meer informatie

- [Blog How to find OER \(COL, 2014\)](#).
- [Edurep](#)
- [Sharekit](#)
- [HBO Kennisbank](#)
- [Wikiwijsleermiddelenplein](#)

LEERPLATFORM VOOR ONLINE ONDERWIJS

definitie

Een leerplatform voor online onderwijs faciliteert het volledige leerproces of een groot deel daarvan. Hierbij kan het gaan om leerplatforms die specifiek zijn ontwikkeld voor online onderwijs (zoals Coursera of Elevate) of om learningmanagementsystemen die ook worden gebruikt voor campusonderwijs (zoals Blackboard of N@tschool).

toelichting

Het leerplatform of learningmanagementsysteem (LMS) is een onderdeel van de digitale leer- en werkomgeving (DLWO); een door een instelling georganiseerd samenstel van digitale diensten. Bij veel instellingen zijn bovendien de term ELO (elektronische leeromgeving of e-learningomgeving) en DLO (digitale leeromgeving) in gebruik.

meer informatie

- [Begrippenkader digitale leer- en werkomgeving in het werkboek 'Visie op DLWO'](#)
- [Inventarisatie leerplatforms voor online onderwijs](#)

WEBLECTURES

definitie

Weblectures zijn video-opnames van bijvoorbeeld presentaties, hoorcolleges of lezingen. Deze opnames kunnen worden verrijkt met aanvullende materialen zoals PowerPoint-presentaties, websites of publicaties.

toelichting

Er bestaan verschillende soorten weblectures. De website www.weblectures.nl onderscheidt drie categorieën:

1. kennisweblectures (onthouden en begrijpen)
2. instructieweblectures (toepassen en analyseren)
3. weblectures in interactie (evalueren en creëren)

Daarnaast onderscheiden zij de volgende varianten:

- kennisclip
- instructieweblecture
- bordgebruik
- verrijkte weblecture
- peer reflectie
- social tagging
- live feedback
- student generated clip
- pencast
- slidecast

meer informatie

- www.weblectures.nl
- [Informatie over weblectures op 21edingen](#)

FLIPPING THE CLASSROOM

definitie

De flipped classroom is een onderwijsvorm waarbij het hoorcollege en huiswerk zijn omgedraaid. Studenten bekijken weblectures of andere online leermaterialen voordat zij naar college gaan. Het college wordt vervolgens gebruikt voor verdieping, verrijking, oefening, discussie of het beantwoorden van vragen.

toelichting

De vraag hoe je de tijd in de collegezaal het beste kunt benutten is de kerngedachte achter de flipped classroom. De flipped classroom wordt beschouwd als een middel om onderwijs vorm te geven waarbij de student meer centraal staat en een actieve rol vervult.

Het concept van de flipped classroom wordt vaak geassocieerd met het thuis bekijken van video, wat volgens de grondleggers een misvatting is. Het draait niet om video, maar om activerende activiteiten die je in de klas kunt doen.

meer informatie

- [Seven things you should know about flipped classrooms](#) (Educause, 2012)
- [Wat is flipping the classroom?](#) (Kennisset)
- [Video Flipping The Classroom](#)

SURF

Kantoren Hoog Overborch (Hoog Catharijne)
Moreelsepark 48

Postbus 19035
3501 DA Utrecht

T +31 (0)88 78 73 000

info@surf.nl
www.surf.nl 2015

beschikbaar onder de licentie Creative Commons Naamsvermelding
3.0 Nederland. www.creativecommons.org/licenses/by/3.0/nl

